

Co to je filosofie a jaké je její poslání [FF UK]

Ladislav Hejdánek

jedná se o část původního dokumentu: Co to je filosofie a jaké je její poslání [FF UK]

◆ přednáška, česky, vznik: 23. 3. 1994

◆ lecture, Czech, origin: 23. 3. 1994

Co to je filosofie a jaké je její poslání [1994]

23. 3. 1994

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Dneska postoupíme dál. Zase nebudeme vyčerpávat všechny filosofické disciplíny, to totiž nemá konce. My si můžeme filosofickou disciplínu ustavit sami jako jakoukoli. Vždycky to musí být celá filosofie a vždycky ten důraz hlavní může dávat jinak. A pak je to vlastně subdisciplína filosofická. Ale musíme respektovat to, že se některé disciplíny ustavily jako uznávané, jako tradované, a proto se budeme zabývat některými z těch. Budeme se zabývat také některými, které si ustavíme sami, nebo které já navrhu, abyste přijali, i když se o nich nemluví.

Tak dneska přejdeme k jiné filosofické disciplíně, a to následujícím způsobem. Minule jsme dospěli k důležitému závěru, že hlavním, převážným tématem noetiky není to, co je poznáváno, nýbrž to poznání samotné. To nás zajímá. Není možno se zabývat tím vším, aniž bychom se zabývali tím poznáváním, protože žádné poznávání, které by nebylo poznáváním poznávaného, neexistuje. Není možné. Proto my tam vždycky nějak musíme mít i to poznávané, a tím se nám tam dostane celý ten svět. Čili noetika se musí být zase filosofií celou, to znamená musí se zabývat celkem, veškerenstvem, ale ten důraz není kladen na to veškerenstvo, není kladen na jednotlivé poznávané věci, nýbrž je kladen na to poznání samotné.

V tomto smyslu tedy převážným, rozhodujícím tématem noetiky je rozum. Bez rozumu není chápání, myšlení. Nikoli svět, nikoli svět kolem nás. A protože noetika je a musí být celou filosofií, tak platí, že toto je nutno aplikovat na filosofii vůbec. Tedy také úkolem filosofie, zejména z toho hlediska noetiky, z toho hlediska, které zdůrazňuje rozum, úkolem filosofie není poznávat věci, předmětné skutečnosti, nýbrž především poznávat povahu rozumu a poznávat jeho význam, poslání v každém poznání věcí, poznání světa, poznání předmětné skutečnosti. A zejména také poznávat rozum v jeho poznávání sama sebe.

To je také důvod pro dva závěry. Za prvé: filosofie nemá žádný důvod pro to, aby viděla ve vědách nějakou konkurenci, a také vědy nemají důvod, proč vidět konkurenci ve filosofii. Zároveň však žádná věda, ani žádná jiná instance mimo vědu, nemůže omezovat filosofickou tematiku tak, že by vykazovala filosofii do nějakého prostoru, který zbyl poté, co si ostatek rozebraly vědy. Takto to nemůže s filosofií dopadnout. Není žádná taková instance, která by měla takový legitimní nárok nebo která by měla právo tak učinit. To znamená, není to třeba teologie, která by mohla říkat filosofii „odsad' podsad' a dál už ne“, ale není to ani žádná jiná věda.

Upozorňuju na poslední, třetí číslo Vesmíru, kde najdete hned dva doklady neuvěřitelné arogance, skutečně nenápaditých a neuvěřitelných arogancí vědců, kteří si myslí, že filosofie je „pouhé žvanění“. Zapomínají, že tím odsuzují sami sebe. Protože bez filosofie to není možné a navíc ještě jejich žvanění je neuvěřitelně zastaralé po té stránce filosofické. Oni si myslí, že když setrvávají u věcí, že prostě není důležité se tázat, jak to vlastně dělají, že vůbec ve své mysli se můžou něčím zabývat. To jim připadá nedůležité, zanedbatelné a chtějí o tom něco vypátrat se jim zdá odváděním pozornosti od toho hlavního, to jest od těch předmětných skutečností, jimiž oni se zabývají.

Tedy filosofie nemá žádný důvod pro to, aby ve vědách viděla konkurenci. Právě naopak, filosofie postupuje analýzou poznání věcí a předmětných skutečností vědami, aby se uvolnila pro to, co je jejím vlastním posláním, jejím úkolem. Úkolem, v němž nemůže být zastoupena žádnou jinou disciplínou, ani žádnou jinou nedisciplínou. Prostě nikým a ničím. A to je zkoumání toho, jak se to poznání vlastně děje, jak se provádí, jak se k němu dochází a tak dále. Což samozřejmě žádná věda

nedokáže, leč diletantsky. A potom je samozřejmě celá vědeckost takové vědy velice zproblematizována, otřesena, protože jestliže ve vědě to nejdůležitější je, jak vědec myslí, a jestliže vědec není schopen, filosoficky nepoučen, své myšlení kontrolovat jinak než podle předmětných skutečností, no tak potom tedy vlastně podtíná sám zdroj vědeckosti své vědy a svého vlastního postupu, neboť meze jeho vědeckosti jsou dány mírou diletantismu, s jakým kontroluje své vlastní myšlení.

Tohleto není zbytečné vždy znovu opakovat, protože věda si vytvořila jakousi zvláštní svou ideologii, které někdy říká metavěda. Ne že každá metavěda nutně musí být ideologická, ale existuje jakási ideologie vědy, jakési náboženství vědy, a to musí být také předmětem filosofických analýz a zejména kritiky.

V této funkci filosofie, která tady není proto, aby poznávala třeba povahu atomu – od toho jsou fyzikové – ale aby poznávala, jak vůbec ti fyzikové poznávají povahu atomu a jestli to z filosofického hlediska nemá nápadné a důležité vady, v této funkci se filosofie pochopitelně obejde bez nějakého zvláštního pověření. Neboť není žádná instance, která by filosofii mohla pověřovat tímto úkolem. Obejde se bez jakéhokoli odvolávání na vyšší instanci, neboť žádná taková vyšší instance, která by pověřovala filosofii touto funkcí, neexistuje.

Prostě jednou tady je věda, a tudíž tím je tady také otevřena ta nezbytnost vytvořit disciplínu, která se bude chovat jinak než vědy. Tedy i kdyby vědy nevznikly tím, že se vydělují z filosofie, i kdyby vznikly – což není možné, ale i kdyby – tak prostě tím, že tady ty vědy jsou, tak si tato sama skutečnost vynucuje vytvoření disciplíny. A pokud je to obráceně, tak se vynucuje přetvoření té původní disciplíny, z které se ty vědy vydělily. Přetvoření takovým způsobem, aby tato disciplína, zvaná filosofie nebo jakkoli jinak (to je jenom tradice, že se to nazývá filosofie), tady svou funkci plnila, byla nezbytná, aby byla vytvořena a aby byla pěstována. A tak se stává bez zvláštního pověření, prostě tím faktem, že existuje vědecké poznání, se stává filozofie disciplínou, která není jenom k tomu, aby sloužila vědám také, ale stává se jako celek, a zejména pak noetika jako subdisciplína filozofická, stává se kritikou věd a jejich vědění.

Když jsme říkali, že tím hlavním tématem, tím hlavním okruhem problémů, jímž se zabývá noetika, je rozum sám, tak samozřejmě je jediné to možné bez rozumu, a tedy předmětem toho bádání, zkoumání a kritického posuzování je také rozum v akci. Rozum, který funguje, má fungovat, jakožto rozum ve vědách. To znamená každé odhalování nerozumu ve vědách je něco, co nesmí filozofie zanedbávat. Musí naopak tam vidět svůj úkol, své poslání. Filozof totiž sám má zájem, ne že by byl pověřen těmi vědami, nýbrž filozof sám má zájem na tom, aby se na vědecké poznání mohl spolehnout, neboť filozofovat nelze bez nějakého základu, z kterého se vychází, a tento základ musí být sice filozofií prověřován, ale nemůže být ustavován.

Filozofie nejprve tím základem má obecné vědomí, zdravý lidský rozum, běžné lidské zkušenosti a toto je základ, který nikdy nepomíjí. Filozofie se nikdy nesmí nechat odtrhnout od tohoto základu, i když to není jediný základ pro filozofování. Filozofie je reflexí každodenního života a nikdy tou reflexí nesmí přestat být. Ale nejenom to, filozofie je reflexí také toho nekaždodenního života, to jest například všech těch aktivit vědeckých. A filozof má vlastní, eminentní zájem na tom, aby vědy byly skutečně vědecké. Jestliže si musí uhájit občas svou specifičnost proti nelegitimním nárokům vědy a vědců, tak to nedělá proto, že by se proti vědám bránil, nýbrž on dělá všechno proto, aby je vylepšil, aby jim poskytl perspektivy, jak se stanou vědeckějšími.

Někdy to může vypadat jako soupeření, ale to je jenom zdání a nebo je to omyl z jedné nebo druhé nebo z obou stran. Je to založeno na nepochopení vztahu mezi filozofií a vědou. Filozofie velmi ráda přepouští takovéto namáhavé, čas a energii pohlcující vědecké bádání, ráda přenechává vědám. Ale

nikdy je nesmí nechat jím samotným, protože žádná věda v rámci své odborné kompetence některé funkce, které jsou pro vědu nezbytné, nemůže zastat. A musí se v této věci nechat poučit od filozofie, stejně jako filozofie se musí nechat poučit od vědy.

To je důvod, proč zařadím teď jakýsi krátký exkurz. Nemýlím-li se, většina z vás, kteří studují na této fakultě, a nikoliv těch, kteří jsou z FSV, tam je to trochu snad jinak doufám, na této fakultě mnozí, ne-li většina z vás, máte zapsanou filozofii jako jeden obor. Studujete jeden obor, onen filozofii. To je v podstatě nesmysl. Sice se to stále opakuje, já co jsem tady, tak každé rok říkám, že to je nesmysl a že se s tím musí skoncovat. Filozofie je reflexe. Samozřejmě, že to je také reflexe každodenního života, politiky a toho, s čím se všichni denně setkáváme. Ale filozofie nutně v našem století, v našem věku musí být také reflexí vědy. A kdo nemá autentickou zkušenost s vědou, tak prostě je špatnej filozof, protože žije v době a chce myslet v době, která je strašlivě ovlivněna vědami. Náš život není možnej bez vědy.

Proto každodennost naše je plná vědy. To, co dělají fenomenologové, že poukazují k tomu takzvanému světu naší zkušenosti, našeho života, to je jenom iluze, že si myslí, že to je odkaz k něčemu, kam nezasahují ty vědecké konstrukce. Naopak. To je nebezpečná naivita, pokud to není pouhá metoda, je to nebezpečná naivita se domnívat, že ten svět našeho života je oproštěn od těch vědeckých konstrukcí. Naopak, ty vědecké konstrukce jím pronikají a proto tedy fenomenologie nemůže fungovat jako samostatná filozofie, ale musí být doplněna kritikou věd.

A to ta vlastně Husserl také dělal, když píše o krizi v posledním svém nedokončeném díle Krize evropských věd, to patří k fenomenologii, pokud chce být filozofií. A to znamená, nemůže zůstat jenom v té obecné rovině kritiky vědeckých konstrukcí, nýbrž musí ukazovat, jak ty konstrukce věda má chápat, jak s nimi má pracovat a jak musí vědět, kde je mez všech vědeckých konstrukcí a tak dále. Toto je smyslem také toho fenomenologického důrazu, protože fenomenologie v tomto smyslu je metodou filozofie. Jakmile se stane metodou samostatnou, stane se vědou v tom našem smyslu, nikoliv jak to chápal Husserl. Husserl když řekl věda, tak tím myslel přesné, exaktní myšlení. A samozřejmě filozofie je povolána, aby co možná exaktně a přesně myslela. Že se přitom musí sama podrobovat reflexi a že v některých případech rozpoznává, že exaktnost je podvod, je další věc, další záležitost, to máme ve Whiteheadovi.

Je to podvod, když se z toho dělá to nejvyšší, to primum, to základní. Pochopitelně nemá to v sobě ani kousek pravdivosti, když se to má stát výmluvou, abychom mohli směle být méně exaktní, méně přesní a tak dále.

Filozofie tedy velmi ráda svěruje nebo přepouští, ponechává vědám jejich jakousi svébytnost a svéprávnost, ale nikdy je nenechává bez své kritické pozornosti. Čili ta svéprávnost nesmí být interpretována jako jakýsi pašalík toho oboru, do kterého mu nikdo nesmí zasahovat. Věda je věc veřejná a může do ní mluvit každý, kdo má co říci. A filozof tedy musí nějakou vědu znát, musí se v ní vyznat, aby mohl do vědy mluvit. Filozof prostě si nesmí myslet, že má jakousi zvlášť také nějakou svůj pašalík, že bude říkat abstraktní poučky a bude si myslet, že věci jsou povinny se řídit podle nich. Filozof se musí v nějaké vědě vyznat, může si vybrat jakoukoli, ale musí se v ní vyznat tak, aby tam zaprvé získával zkušenosti, co to je vědecká práce. On to musí znát, protože on to pak bude reflektovat. On nemůže reflektovat vědeckou práci, kterou sám nedělal. Když ji sám nedělá, tak jí nerozumí. On se může vmyslet do něčeho, ale musí to být založeno na nějaké zkušenosti. Čili aspoň trochu každý musí dělat do nějakého konkrétního vědeckého oboru a samostatné studium filozofie nestačí.

Proto všem doporučuji, aby si přibrali nějaký druhý obor a koukali ho vystudovat zároveň s filozofií. Může to být vedlejší obor, může to být jenom proto, aby získali ty základní zkušenosti, ať si ty

zkušenosti musí mít. Samozřejmě jde to řešit také tak, že si to rozhodnou, nebudou si rozšiřovat studium, nebudou to mít v indexu, ale budou chodit na přednášky nějakého oboru, budou študovat ten obor a tak dále. Nikde není řečeno, že je potřeba to dělat takto oficiálně a uznaně. Takže pak budete mít trošku zúžené možnosti při další práci, protože pochopitelně než filozofie u nás si vydobude takové uznání, jako kdysi měli třeba střední školy proti školám odborným.

Já se pamatuju, ve výzkumném medicínském ústavu, kde jsem dvanáct let pracoval, že ředitel raději přijímal maturanty, a to ještě v šedesátých letech, raději přijímal maturanty jako laboranty než absolventy zdravotnických škol. Protože říkal, že jsou to daleko lepší laboranti. Letos nevědí, ale to se naučí za půl roku, ale to, co potřebuje ten laborant vědět, je určitý přístup k té problematice, pochopení věcí, a to ti zdravotníci prostě neměli. Pokud neměli vlastní zájem, ale toto je nikdo neučil. A proto byli schopni dělat některé technické práce, ale nebyli schopni pochopit, co je na nich důležité na té práci. Tedy něco takového myslím, že časem by se mělo stát i se studiem filozofie, že v řadě oborů budou dávat ředitelé a vedoucí pracovníci přednost filozofům před absolventy nějakého konkrétního vědeckého studia, protože oni budou potřebovat někoho, kdo bude mít ten základní předpoklad, a ne tu nějakou konkrétní aprobaci, protože ta konkrétní aprobace stejně bude k ničemu. Oni tam budou potřebovat malíčko jinou nebo dokonce hodně jinou.

Čili k tomu máme ještě daleko, ale chtěli bychom k tomu dospět. Studium filozofie by mělo být předpokladem pro určitý typ povolání, který je nefilozofický. Nemůžeme se orientovat – teď momentálně většina z vás má velikánskou šanci, že se stanete kantory na středních školách, protože tam je naprostý nedostatek lidí, kteří by byli schopni přednášet v těch posledních dvou ročnících něco o filozofii. Ještě nemají o tom páru, nemají podklady a tak dále a jsou to přeškolení občankáři nebo ruštináři nebo něco takového. Prostě ten skandál bude ještě nějaký čas trvat, protože to čeká na vás, až vy dostudujete a budete tam trochu o té filozofii vědět víc a budete schopni připravovat absolventy vyšší střední školy, ten poslední ročník budete schopni připravovat, aby už se nemuselo tady začínat z první vody tím, že se dohání to, co zanedbala střední škola.

Nicméně toto bude jenom jedna z možností pro filozofa. Filozof by měl být člověk, který je připraven k jakémukoli komplikovanému úkolu, kde nejde o úzkou odbornost, odbornou výškolenost, nýbrž kde je potřeba především myslet. To, jestli jste četli Siddhárthu Hermanna Hesseho, když tam přijde k tomu obchodníkovi... on se ptá, jestli by nedostal u něj nějaké zaměstnání, on říká: „A co umíš?“ Tak jedna z těch věcí, které umí, je: „Umím myslet.“ Také druhá je „umím čekat“, to dneska skutečně by nikdo, kdo by se tím chtěl vykázat při nastoupení zaměstnání, že umí čekat, neuspěl, protože naše doba neumí čekat a neoceňuje umění čekat. No, ale a umí se postit, to teda dneska možná by se uživil v nějakých těch salonech, kde se odtučňuje, ale také by to nebylo míněno tak, jak to tam je. Ale to „umím myslet“, to je něco, co zatím u nás nepřišlo ke cti. A myslím, že právě filozofové jsou povolání k tomu, aby ukázali, co to znamená umět myslet.

Že tedy my musíme být schopni udělat to, co udělal Thales, když se mu chechtali, zejména proto, že nějaká děvečka viděla, jak kouká na hvězdy a spadne do jámy, a smála se tomu. Tak filozofové velmi často bývají k smíchu. A Thales tomu čelil tím, že skoupil ty olivy a vydělal na tom strašlivé peníze. A pak to zas všem těm, kteří by bývali na tom vydělali a od kterých on to koupil ještě na stromech, tak jim ty peníze rozdál, aby ukázal, že sice filozof dovede vydělat, ale že to nepovažuje za svůj cíl. Protože když začne vydělávat, tak prostě vlastně pak se stará o počasí a o úrodu a obchází a kouká tam a fouká onde a zkoumá kde co a na tu filozofii mu nezbyvá čas. Filozofie znamená umět všechno, takřikajíc dobrá filozofie na všechno stačí, ale filozof se nedá hned tak na něco zlákat. Toto je asi smysl filozofa, nebo smysl, proč mají být filozofové ve společnosti. Žádní odborníci, ne žádní odborníci. Nýbrž tam, kde odborníci prostě selhávají, tam mají nastoupit filozofové. A to ještě chvílku budou rozmýšlet a dělají to spíš ne proto, že na tom vydělají, nýbrž že se jim zdá, že tady se musí

něco udělat a tady není nikdo, kdo by to dělal, tak se toho chopí. A dokonce i za méně peněz, než by si vydělali jinde. Právě proto, že to ze svého filozofického hlediska považují za důležitější vyřešit nějaký takový svrab, než nějakou prkotinu, která momentálně je vysoce hodnocena, jako například zpívání někde v nějaké kapele. Když to umím a tak dále, ale fakticky co to je? Na tom se dá ohromně trhnout peněz, ale co to je? Co to je zpívat lidem? To je prostě ozdoba života, ale to není život sám.

Jestliže celá společnost je v krizi, tak tím zpíváním se to nenapraví. Tady filozof musí rozlišovat, co je důležité a co ne. Ne, že by řekl, že zpívání je k ničemu, protože sám hlas nemá. To by bylo... zase musí sám mít sebe pod kontrolou. Tak, konec ex tempore, přistoupíme k další disciplíně a to právě navazuje na to, co jsme si řekli. Totiž, že filozofie musí být spjata s nějakou vědou, s nějakými vědomími, musí mít k nim blízko, musí jim rozumět, aby se mohla stát jejich kritikem. No a nyní co jest z těch věd. Tak je tady spousta, stále se rodí nové. Vědy mají v naší době tendenci se stále víc diferencovat, štěpit se na stále užší a užší odborné disciplíny. Přičemž velmi často se ty odborné disciplíny přednášejí a pěstují tak, že vznikají, jak Němci říkají, *Fachidioten*. Lidé, kteří jsou v úzkém oboru odborně zdatní, a jinak jsou to neuvěřitelní barbaři. Jsou to primitivové, jsou to neandrtálci. Tedy samozřejmě toto je závažná věc, kterou musíme vzít na vědomí.

A tomu je třeba nějak čelit, a to samozřejmě nestačí, aby dělali filosofové jenom. Ale filosofové nesmějí být nějakými jinými neandrtálci, kteří se o tohleto vůbec nestarají. Co vlastně je to, čím se filozof musí zabývat? A k čemu potřebuje ty vědy? Nejdříve, na prvním místě, tím je člověk. Tedy filozofická antropologie je takovou disciplínou, která musí zůstat celou filosofií, a přitom se musí soustředit na to, co se týká člověka.

Tady jsme udělali zvláštní kruh. Mohlo by se totiž zdát, že naše teze, k níž jsme předtím dospěli, že hlavním tématem noetiky, a protože to je celá filosofie, tedy hlavním tématem filosofie je rozum, tedy poznávající, nikoliv věci, svět, tedy poznávané, zužuje filozofický interes. My to právě takto nesmíme chápat. To není zúžení filozofického interesu, nýbrž soustředění na jisté problémové okruhy.

Ovšem na druhé straně může být tato teze předmětem kritiky, že se ta filosofie nadměrně soustřeďuje v jednom směru a zanedbává celé rozsáhlé oblasti jiné. Víte, kolik toho už i filozofického bylo v dějinách vysloveno proti přílišnému důrazu na rozum. Velmi často, to musíme být podezřívaví, velmi často se stává tento kritický důraz zástěrkou pro různé iracionalismy všeho typu. Čili pozor na to, když někdo říká, že se někde dává přílišný důraz na rozum, tak jde o to, jestli tam nechce propašovat nerozum a proti rozumu.

Že ovšem je také ještě něco jiného než rozum, to je nepochybné, proto také noetika nesmí být speciální filozofickou disciplínou, tedy vlastně nefilozofickou disciplínou, nýbrž právě celou filosofií. A musí vědět, že my neznáme rozum jinak než jako lidský rozum. A lidský rozum to zároveň v sobě nese, že má jisté meze, že to je něco nedokonalého. Vada racionalismu byla, že se domníval, že spoolehnot se na rozum je jakási jistá perspektiva. Spoolehnot se na rozum nelze, protože rozum je právě jenom tou reflexí. A rozum je možno zapřáhnout taky do nejneuvěřitelnějších pitomostí.

Pochopitelně je na rozumu, aby to rozpoznal, ale stává se vždy znovu, že to nerozpozná, nebo že to rozpozná pozdě. Čili jediná kritika, oprávněná kritika rozumu, je ta, která mu vytýká málo rozumu. Ne moc rozumu. Když dělá rozum chyby, tak protože je málo rozumu. Tak takhle se musíme domluvit. Jakmile někdo to říká jinak, tak chce slovně, aniž by argumentoval, propašovat jakousi kritiku rozumu, aniž by řekl proč.

Téma rozum není téma speciální, ode všech ostatních témat oddělené nebo vydělené. Není také předmětem speciálního zájmu odděleného nebo vyděleného od jiných zájmů, nýbrž týká se

veškerenstva. Ještě lépe vyjádřeno starou formulí, nevím, jestli jsem ji tady už někdy užíval, dnes není marné to zopakovat: prostě téma rozum, jako vůbec každé závažné téma filosofické, se týká všeho poznatelného a celé řady dalších věcí. Jak to říkali ve středověku, že filosofie je disciplína *de omni re scibili et quibusdam aliis*. Tedy o každé věci, kterou lze poznat, a o celé řadě dalších. To jest i o tom, co nelze poznat.

K této definici se vrací Leibniz. Právě u Leibnize najdeme prvního moderního, novodobého myslitele právě v tomto bodě, že je přesvědčen, že filosofie se zabývá nejenom tím, co jest, ale také tím, co není. Poznávat a kritizovat rozum nelze tak, že vyloučíme ostatní témata ze sféry svého zájmu. Rozum totiž není ve funkci tam, kde se k ničemu dalšímu nevztahuje. Není vůbec přítomen tam, kde není přítomno ještě něco dalšího. Rozum je skutečný pouze tam, kde se k něčemu dalšímu vztahuje, kde něčemu dalšímu rozumí. Není žádného porozumění, aniž by to bylo porozumění něčemu.

A tímto něčím může být cokoliv. Rozum se může vztahovat k čemukoliv, může být porozuměním čemukoliv. I tomu, co jest, i tomu, co není. I tomu, co může být, a co nemůže být a tak dále. Zároveň tedy tím může být také rozum sám. A to je taková výsadní tematika, že rozum se musí pokusit rozumět sám sobě. A tak se stává celý svět okamžitě tématem, i když tam jdeme přes rozum.

Není to ovšem jediný způsob, jak se můžeme na to soustředit, aniž bychom ztratili veškerenstvo. Druhým přístupem je tedy přístup k člověku a přes člověka. Antropologie tedy představuje další disciplínu, kterou můžeme považovat za výsostnou, jednu z nejzávažnějších filosofických disciplín. Když se podíváte do knih, uvidíte, že antropologie je jaksi zaprvé zapojována do filosofie dosti pozdě. A i když, tak je zahrnována do jakési praktické filosofie. Příkladem je Kant, který napsal zvláštní knížku o antropologii, ale *in pragmatischer Hinsicht*. Tedy antropologie byla dlouho chápána jako cosi jako aplikace té první filozofie. Protože Aristoteles mluvil o první filozofii, tedy antropologie byla považována podobně jako ještě před antropologií etika třeba nebo politika za druhou filozofii. Za jakousi praktickou filozofii proti teoretické a tak dále. To je samo o sobě velmi problematické, i když teď se tím nebudeme zabývat. Já jsem na druhém místě začal hovořit o antropologii proto, abych ukázal, že také tato disciplína je svrchovaně filozofická, může být, má být, musí být celou filozofií a je to věc teoretická. I když tím nemyslíme *theoria* ve smyslu řeckém. Ale teoretická ve smyslu, že to není jenom nějaká aplikace konce. Že to není nějaká druhořadá záležitost, něco na okraji, marginální filozofická disciplína. Je to centrální filozofická disciplína, tak jako je centrální ta noetika.

Ukážeme si v příštích, ještě v dokončení semestru, že ji ovšem nebudeme počítat mezi první a druhou filozofií. Stejně tak jako noetiku nepovažujeme za disciplínu, která by byla zahrnutelná do *proté filozofia*. Což je něco ovšem jiného než otázka, jestli je něco prvotní a druhotné, jestli je něco základní, primární, teoretické a pak něco odvozeného, druhotného, praktického. Takže antropologie není aplikovaná disciplína. Souvisí to také s tím, že jakožto filozofická disciplína je filozofická antropologie celou filozofií. Tam je zase celý svět. A teď si ukážeme, jak je tam celý svět.

Nejdříve si tedy poukážeme na to, že je to tady dokonce jasnější, zřetelnější, přesvědčivější než u té noetiky, kde jsme si pomohli tím, že vždycky poznání každé je poznání něčeho a vždycky tam něco dalšího musí být a může tam být cokoli a tím jsme tam dostali celý svět. To je trochu formální argument, i když se dá držet. U té antropologie to je daleko významnější a přehlednější a nahlédnutelnější. Jednak tady máme, pokud jde o antropologii, celou řadu příslušných vědeckých oborů. Tomu tak není u noetiky. Psychologie vnímání nepatří do noetiky. Noetika musí vědět, co ta psychologie vyzkoumá, ale to není součást filozofie, co dělá ta psychologie. A ani to není nějaká disciplína, která by nějak zvlášť úzce s tou noetikou souvisela. Naopak, je to disciplína, která daleko povážlivějším způsobem než ostatní je závislá na noetice. Tam, kde psychologie jako věda, psychologie vnímání nebo fyziologie vnímání, když se zabývá tou jednou stránkou poznání nebo

jednou složkou poznání, totiž vnímáním, tam je strašně důležité, jaké noetické předpoklady pro tento způsob zkoumání, poznávání splňuje. Tam vlastně taková disciplína je daleko slabší v kramflecích než fyzika nebo chemie a podobně. Ne že by se blížila, nýbrž naopak, ta je v největším nebezpečí, že se dopustí těch nejhroznějších filozofických hobby. A taky to vidíme, že v tom tak jedou.

V té antropologii je to jinak. Antropologie může být jako vědecká antropologie strašně důležitá pro filozofickou antropologii. A máme těch antropologií celou přehršel. Tak máme antropologii somatickou. Zjišťuje se, jak vypadá somatická stránka člověka. Jednak jak se vyvíjí ontogeneticky tělo člověka, kosti, svaly, souhra a tak dále. Jednak jak to vypadá vůbec anatomicky, histologicky a tak dále. Všechny tyto aspekty jsou důležité. Teď se to může chápat také historicky. To jest lidské tělo se mění v rámci historie. Nemyslím tím historii přírodní, nýbrž v historii skutečně dějinné, v rámci dějin. Například víme, že dneska jsou lidé vyšší, než byli v minulém století. A zdá se, že to je trend, který není jenom poslední dobu, ale že když to srovnáme... víme, jak velká byla brnění a k údivu ti lidé středověcí, i když samozřejmě kosterní pozůstatky něco takového potvrzují, byli lidé tak třináctiletí, čtrnáctiletí, pokud nerostou moc rychle. Tedy v rámci historie se lidské tělo mění a to je předmětem zkoumání. Ale také tady je fylogeneze. My můžeme srovnávat anatomii a také ontogenezi primátů a člověka. My můžeme ale také jít zpátky k paleoantropologii, to je také antropologická disciplína. No a to je jenom všecko somatika.

A teď jak to vypadá po stránce psychické. Psychologie, psychiatrie patří samozřejmě do antropologie. I když nebývá zvykem to takhle vykládat, ale pokud nejde o psychologii zvířat, tak jde o psychologii člověka. To je převážná část tematiky, kterou se psychologie zabývá. Psychologie zvířat je nějak odvozená. Co my taky víme, co se děje tomu koni nebo psovi v hlavě a tak dále. To záleží na tom, že to odpozorováváme, že tam není možná introspekce. My se nemůžeme psa zeptat, jak sám sebe prožívá a tak dále. To je prostě na straně. A tam, kde se tohleto zkoumá, no tak to dělá zase člověk. Do jisté míry tedy vždycky je to jenom nezbytné a ten způsob, jak to dělá.

Medicína, to je vlastně soubor disciplín o člověku. O člověku především nemocném, ale jak máme vědět, co je nemoc, když nevíme, co je normál. Čili také o člověku normálním. To je nezbytné. Také je snad i filozofie medicíny. Já nevím. Všechno, máme tady celou řadu dalších oborů, které se zabývají člověkem. Co to je ekonomie? Ekonomie se přece nám nelíbí, jak hospodaří veverka, nýbrž jak hospodaří člověk. To je záležitost skutečně vlastně antropologická. I když samozřejmě můžeme se zajímat o to, jak veverky si schovávaly oříšky a jak zapomínají, kam si je daly, a že když je veverek hodně, tak jim to nevadí, poněvadž když chvíli hledají, vždycky nějaký ten úkryt najdou, a když je veverek málo, tak uhynou hladu, poněvadž si udělaly dvacet míst, si vybraly na zásoby, jenomže teď je nenajdou a chcípnou hladu... že teda je hodně, tak najdou ne sice ve své zásobě, ale v zásobě ten druhý, tak se to nějak vyrovná. Ale najednou my zjišťujeme, že je to taky jakási ekonomie. Totiž taková divná, ale můžeme to zkoumat. Ale skutečně ekonomie jako klasická disciplína je vlastně disciplína antropologická.

No a co vůbec historie? Samozřejmě do historie zasahují přírodní úkazy jako třeba zemětřesení nebo výbuch sopky a blesky, které zapálí stavení a tak dále. To také patří do historie, ale do historie to patří jenom proto, že se to týká člověka a zasahuje to do té skutečné historie, dějů, které se týkají člověka.

Historie je v podstatě zase antropologická disciplína. No a co teprve všechny filologie, které se zabývají jazyky? To jsou samozřejmě disciplíny antropologické, protože zabývat se jazykem delfínů začíná teprve pár lidí a dorozumívání včel a takové věci, to je na okraji, ale převážně to je záležitostí jazyků lidských.

A tak dále a tak dále. To vše se týká buď výhradně, nebo převážně člověka, všechny tyhle disciplíny. Ode všech těchto a dalších nejmenovaných speciálních vědeckých oborů se filozofická antropologie

liší tím, že se zabývá celkem všeho se zvláštním důrazem na člověka. To znamená, zatímco by nás ani nenapadlo, že fyzika vlastně je antropologická disciplína, spíš antropická disciplína, poněvadž ji pěstuje člověk a patří to tedy do oblasti toho, co se děje... Všechno, co lze říct o fyzice, do jisté míry vrhá nějaké světlo na to, co to je člověk, i když vlastně celá ta disciplína se soustřeďuje na něco jiného.

Podobně jako je tomu ve všech případech, že když nám někdo něco říká, tak záludně nám sděluje spoustu věcí, které nechce. Lidé, když se nějak k nám chovají, tak se prezentují, jak chtějí a vždycky tam vystrkuje růžky to, co nechtěli. Cokoliv děláme, tak děláme tak, že tam je toho víc, než co jsme chtěli a co jsme mínili. A je možno to dešifrovat. Čili vlastně všechno, co děláme, je takhle... Vlastně když tematizujeme veškerenstvo, tak to je antropologická záležitost. Nemusíme se tázat, co to je ten člověk, že je schopen tematizovat veškerenstvo nebo cokoliv jednotlivého.

Tady najednou vidíme, že skutečně ta antropologie, když je chápána správně, to jest filozoficky, tak se týká zase všeho. Zase máme přechod ke všemu. I když se na to díváme z toho hlediska, že jsme soustředěni na člověka a teď to vztahujeme všechno k člověku. Dokonce i ta noetika, kterou jsme se zabývali předtím, je vlastně antropologická záležitost.

Do jisté míry ono to všechno má své meze, protože víte, že třeba tohle nesedělo Kantovi, snažil se ukázat, že ty základní předpoklady vůbec lidského myšlení, to je to a priori, že není lidská záležitost, nýbrž že to je něco, co by platilo pro každou myslící bytost. Kdekoliv ve vesmíru. Kde vznikne na základě úplně jiných fylogenetických souvislostí, kde vznikne nějaká bytost, která je schopna myslet, tak pro ni bude platit také to. To znamená, že tady je jakási první zábrana proti přehnanému důrazu na antropologický aspekt všeho, co se týká člověka. Ale to bude záležitostí těch dalších výkladů.

Pokud takový zájem o člověka se stává odbornou specializovanou záležitostí, přestává to být filozofická disciplína a stává se to odbornou disciplínou v nejlepším případě nebo nějakým blábolením, ale rozhodně to přestává být filozofií. Odpadá to od filozofie.

No a teď tedy začneme. Už velmi dávno se lidé začali dotazovat, kým nebo čím vlastně jsou. Tato otázka, tedy co nebo kdo je vlastně člověk, tato otázka v těch dávných dobách byla spíš předfilozofická. Nebyla mýtická, mýtus se nedokáže tázat, mýtus odpovídá na otázky, které nebyly vysloveny. Přesto však ke konci mýtu už jsou otázky někdy formulovány a my tam ještě filozofii nenajdeme. To je přechodné období, které by k filozofii vedlo, kdyby nedošlo k tomu, že někde ta filozofie propukne a pak má vliv takový, že vlastně jinde to do té filozofie už nedojde, nýbrž prostě prosadí se ta filozofie, která vznikla jako první.

Je velmi pravděpodobné, že v té hebrejské tradici by k ustavení filozofie došlo, ale nedošlo k tomu proto, že k tomu ještě napřed došlo v Řecku. Díky té politické situaci, která se v tom Středomoří ustavila, ten řecký vliv myšlenkový měl takovou průraznost, že se vlastně tahleta druhá a divná, ale zejména tato druhá pro Evropu důležitá myšlenková tradice, že se musela začít bránit. Ačkoli sama k tomu špěla, tak se vlastně začala bránit a tím došlo i k té dosti nenormální situaci, že vlastně potom další vývoj židovský byl sice velice podezíravý, odmítavý proti té řecké tradici, že jenom v krátké době, na krátkou dobu došlo k tomu ustavení jakési malé tradice, krátké tradice židovského myšlení metafyzického nebo prostě řecko-filozofického. Ještě kratšího, ještě méně významného, než bylo to arabské období, také krátké.

A došlo k tomu právě v době, kdy ta křesťanská linie byla vlastně úplně v troskách nebo byla likvidována, nebo sama se likvidovala, byla v úpadku těžkém a tak dále. Ať už po stránce teoretické a nebo po stránce společenské, politické, rozpad Říma a pád Říma a tak dále. V této době vlastně ten

nedostatek té řecké, řecky se prosazující myšlenkové tradice umožnil, že někde jinde něco vykvetlo. A zase to upadlo, protože to nemělo dost kořenů.

Tedy musíme vědět, musíme být citliví vůči tomu, že otázka po tom, co to je člověk, že mohla být kladena těsně předtím, než se filozofie stala filozofií, než vznikla – byla vynalezena, můžeme říct, protože filozofie je vynález – tak v Delfách víme, že při vstupu do chrámu každý mohl číst předfilozofickou, ale vlastně k filozofii vedoucí a dodnes každého filozofa inspirující výzvu: Poznej sebe sama.

Jeden z největších, nejvýznamnějších před Sokratovských myslitelů snad v odpověď na tuto výzvu prohlásil: „Hledal jsem sebe samotného.“ V druhém vydání zlomků v českém překladu Karla Svobody opravil původní svůj překlad tohoto místa „hledal jsem sebe samého“ na „našel jsem sebe samého“. Myslím, že gramaticky je to správnější, ale filozoficky je to nesprávnější. Je to vadné. To „našel jsem“ je nefilozofické, filozoficky to lze těžko takto chápat. Ta dokonavost a nedokonavost sice má jistý důvod v řečtině, ale ne tak jako v češtině. A myslím, že lze obhájit ten první Svobodův překlad: Hledal jsem sebe samotného.

Ale mimo řeckou tradici žalmista třeba, abychom přešli jinam, se táže: „Co je člověk, že jsi naň pamětliv, Hospodine? Co je člověk, že jsi naň pamětliv, a syn člověka, že jej navštěvuješ?“ To je otázka, která asi nemůže být legitimně interpretována věrně jako otázka. Tam je něco řečeno a to je důležité, co je řečeno, daleko víc než to tazání. Nicméně je to už jako otázka. A myslím, že musíme rozumět... Je to způsob jakési tazavé narativity, která tematizuje cosi, co vcelku není ještě zpředmětněno.

Na tyto otázky po člověku – a tam jsme si dali jenom na výběr z toho žalmu – jsou známy rozmanité odpovědi. A některé z nich se zvláště proslavily. Nebudu tady dělat velké přehledy, ale zmíním velkého Aristotela, který charakterizoval člověka jednak jako politického živočicha – *zoon politikon* – anebo zas jako zvíře, které mluví. Někdy by se dalo říct, které kecá, žvaní. *Zoon logon echon*. Přesně přeloženo je to zvíře, které drží slovo. Ale ne v tom českém smyslu, že dodržuje to, co slíbí, nýbrž drží řeč. Prostě které se postaví a teď řeční. To je asi tak... A je to *echein*, míti, držeti, skutečně míti, držeti. Tedy které uchopilo slova, které se chopilo slova, by se dalo přeložit. Také se to tak dá přeložit.

Zvláštní je, že středověk to pochopil jinak. Slovo *logos* samozřejmě má mnoho významů, to víme už. A není to jenom slovo, řeč, a je to také rozum, smysl. No a středověk to přeložil *animal rationale*. *Zoon logon echon* bylo přeloženo jako *animal rationale*. Tedy rozumný živočich. Rozumné zvíře.

Chybou těchto výměrů je to, že člověk je zařazován do skupiny – mohli bychom jmenovat další a to si odpustíme – člověk je zařazován do skupiny nebo množiny, by řekli moderní logikové, do množiny nečlověků. Člověk je vykládán jako nečlověk. Je chápán jako živočich. Jako zvíře. Byť docela zvláštní. Od všech jiných tvorů hodně odlišné. Možná, že... protože samozřejmě my jsme strašlivě závislí na té tradici a nám to nepřipadá tak řvavé, když řekneme, že člověk je živočich. No, bodejť by nebyl, řekneme.

Tak řekněme opice radši. Člověk je opice, která mluví. To je opice, která myslí. Je to rozumná opice. Jako máme nahá opice, tak rozumná opice. Tam už cítíme daleko lépe tu chybu, než když řekneme živočich. Protože my už jsme zvyklí na to, že člověka nepovažujeme za opici, za druh opice. Kdežto za druh živočicha, to nám už nevádí. Ke kupodivu živočich je něco méně než opice. Živočich může být taky stonožka. A my teď... nám nevádí, že to může být i stonožka, nám vadí, že to může být opice. Ačkoliv to je vlastně nejbližší primát, to je nejbližší, co známe mimo člověka v přírodě. To nám vadí. Že jsme zahrnuti mezi zvířata nebo mezi živočichy... u té zvěře to taky trochu... jako zvíře člověk není. Ale živočich, to nám jako nepřipadá, že tam je vnitřní chyba.

Člověk je zařazen do skupiny, která už není lidská. Člověk je zařazen mezi nelidi. Člověk je definován tak, že je zařazen mezi nelidi. To je hrubá chyba. Zdá se nám? Nebo je to opravdu chyba? Je to jenom zdání?

My jsme zvyklí tedy člověka chápat jako živočicha, ovšem zvláštního živočicha. No ale to každý živočich je zvláštní. Víte, jak to je taky v souvislosti s Aristotelem, to se někteří... máme to v těch takzvaných anekdotických příbězích, že je možno oklamat nějakého velkého myslitele tím, že vymezíme třeba člověka nějakým tím výměrem tak, že to vypadá jako člověk a pak mu přineseme třeba oškubaného kohouta, aby neměl peří, že? Taky jedna stránka, že to je neopeřený dvounožec. To byl takový výměr. No tak z toho chytil ten dvounožec, že? Aby nebyl opeřený, tak ho oškubal, aby tam nebyl ani kousíček peří. A přinesl: tak to je člověk.

Tedy tímto způsobem se také bavili tehdy a ukazovalo to jakousi nevhodnost těch některých definic. Ale ta nevhodnost je i v tomto případě, kdy to nebylo předmětem nějakých zvláštních kritik, kdy naopak středověk na to navázal tím *animal rationale*, jak se to považovalo za legitimní výměr. A nikdo necítil, že by to byl rozpor s tím, že člověk je něčím jiným než *animal*. Sice *animus* třeba a tak dále... V čem je ten rozdíl? Je to jenom náš nějaký antropomorfismus, antropocentrismus? Je to tím, že jsme posedlí sami sebou a že nechceme se zařadit? Je to tak? Jako je europocentrismus: nechceme uznat, že jsou ještě jiné civilizace, antropocentrismus je, že nechceme uznat, že tady jsou ještě jiné živé bytosti než my a tak dále. Ekologický moment, člověk je jenom jedna blbá živá bytost, dělá tady strašný blázonec na tomto světě, ohrožuje ostatní druhy, nejenom sebe. Je tato námitka legitimní? Je to tedy jenom naše zpupnost, která nás vede k tomu domnívat se, že člověk je něco jiného než všechna ostatní zvířata, respektive než všechna zvířata, protože sám sebe nepovažuje za zvíře?

To je základní otázka, na kterou nám těžko může odpovědět nějaká vědecká antropologie, protože tady nejde o to, čím se člověk liší, nýbrž zda to, čím se liší, je tak podstatné, že ho to nutně vyřazuje ze všech ostatních zvířat, ze všech živočichů, ze všech ostatních živých bytostí. Vyřadit jako něco jiného, odlišného. Mnoho těch kritik, které mluví o tom, co člověk hrozného dělá s přírodou, s tím přírodním prostředím, vykládá tuto zpupnost, tuto aroganci člověka z Geneze, z té tradice hebrejské. Že člověk je ustanoven vládcem, pánem nade vším, a tedy že vlastně v tom je ten kořen.

Myslím, že to je hrubá chyba. Ta arogance je založena v řecké tradici, právě v metafyzice. Je založena v určitém způsobu myšlení, v určitém druhu pojmovosti. Toto násilnictví vidíme už ve slově. Zachytit, co to je, to jsou ty stopy toho násilnictví, že pojmovití a zajmoutí patří k sobě. Že je někdo zajat. Uchopit a pochopit. Tam vidíte tu násilnickost stále. *Principium*, latinské je od *capere*, chytit. Tedy ta násilnost je řeckého původu.

Naproti tomu v Genezi je sice pravda, že člověk je stvořen lépe než všichni ostatní tvorové, ale tam máte až na jednu výjimku vždycky: Bůh stvořitel se na konci dne obrátí, aby se podíval na to, co vytvořil, a je tam vždycky: „A aj, bylo dobré.“ Což vykládám na trojku. Jenom u člověka je tam: „A aj, bylo velmi dobré.“ To je na dvojku. Člověk je na dvojku, na rozdíl od toho všechno ostatní je na trojku. Není tam nikde řečeno, že bylo výborné, ačkoliv to je termín starozákonní a najdete to třeba, když Židé přišli do země zaslíbené, do Kanaánu, tak: „Aj, viděli, země výborná.“

Čili to je třeba vzít v úvahu. Proč, to je jiná věc. Tradici to odporuje, tahleto myšlenka. Ale ta tradice je pozdní. Řecká myšlenka je, že dokonalost je to nejvyšší. A tedy když Bůh něco stvoří, tak to musí být dokonalé, protože Bůh sám dokonalý je. Jenomže my přece víme, že to je myšlenka řecká, že to je původu řeckého, že to teprve proniklo *ex post* do té vlastní tradice hebrejské a dokonce potom křesťanské. Tedy v těch křesťanských prvních desetiletích nebo stoletích ta myšlenka, že tento svět není dokonalý, že není dokončen, ta věta například u Řehoře z Nyssy v myšlence věčného pokroku, nekonečného pokroku. Tato myšlenka nekonečného pokroku je křesťanská, nikoliv odněkud jinak.

Vůbec pokrok sám je něco, co odporuje představám třeba předfilozofických Řeků, tak filozofů. Předfilozoficky tady máme na začátku věk zlatý a pak to jde čím dál dolů, sešup. Dneska jsme holt tam, kde jsme, protože kdybychom byli na začátku, bývalo to lepší. Bývali Čechové statní junáci a tak dále, všude se to takhle opakuje. Nejdřív je to nejlepší a pak to klesá, pak to upadá. Jedinou věc, co člověk může dělat, je, že se pokusí tomu pádu zabránit, ale nějaký vzestup, to je velmi nová myšlenka. Bez křesťanství by jí nebylo. To je křesťanská myšlenka, ovšem původně zprostředkovaná křesťanstvím, poněvadž křesťanství už je plné metafyziky, tam už se také tomu brání. Je to myšlenka, která je vlastně v té Genezi.

Prostě tento svět je stvořen tak, že se musí vylepšovat a člověk je lepší, je lépe stvořen, je na dvojku, protože je to jeho úkol, aby to vylepšoval. Ta jeho vláda má smysl v tom, že ten svět, který je na trojku, má tahat na tu dvojku. A tím sám se snažit být co nejdřív na jedničku. Toto je perspektiva a tato perspektiva odpovídá i té křesťanské tradici prvních století, nebo prvních desetiletí můžeme říct. Víme, že v té poslední knize, Zjevení v Novém zákoně, se mluví o tom, že Bůh stvoří... je to zase navázání na tu starou tradici hebrejskou: „Zpívejte Hospodinu píseň novou“, u proroka „Neobracejte se k věcem starodávným“, jak Kraličtí překládají, a „Aj, já tvořím věci nové“, silnici nebo dálnici na moři a tak dále. Tedy v této lince mluví o tom, že přijde země nová a nebe nové. Ne jenom země.

Tam máme potvrzení, že země musí být vylepšena. Nestačí taková, jaká je. Musí být vylepšena, musí dál. Žádný návrat k přírodnímu stavu. To je prostě hrubý omyl. Jednak to už nejde a jednak tato ideologie jenom zakrývá neodpovědnost, poněvadž člověk nejdřív něco udělá a pak se z toho... že to necháme, že budeme dělat rezervace, budeme rozšiřovat a postupně nějak zavedeme původní stav, vrátíme se k troglodytům a tak dále. Je to naprostý nesmysl. Ne, tato země se musí celá stát zahradou. Toto je taky původní poslání člověka, v Edenu bylo, aby se staral o Rajskou zahradu.

A tam není všechno dovoleno. Tohle svádět na hebrejské tradice, že tam v Genezi je učiněn pánem, a tedy si může dělat, co chce, to je špatné pochopení. Tam nebylo všechno dovoleno. Tam byly taky zákazy. A když byly překročeny, tak to špatně dopadlo. Čili to je přítomno. Zatímco v Řecku máte jenom to, jak to jde sešupem dolů. Ale důležité je, že se to netýká jenom... ta perspektiva není jenom perspektiva obnovy původního stavu. Původní stav je za trojkou, a proto musí být země nová. Nová na jedničku. To je perspektiva, ne obnova, návrat. Taky ráj nebyl všechno. Jenom tak bylo možno vyhnat první lidi z ráje, protože byl ještě také ne-ráj. Bylo kam je vyhnat. A to znamená, že tady bylo něco horšího než ten ráj. Že tady bylo něco na čtyřku ještě.

Tedy ta perspektiva do budoucnosti, že člověk je pověřen jakýmsi posláním, že má něco dělat, a proto nemůže být součástí toho, co je, nýbrž musí být pokrok napřed, musí být na dvojku. Tahle perspektiva je základní pro evropskou tradici. A my se k tomu musíme přiznat. Bylo to vyhlášeno, my víceméně řekneme, že se obrací k evropské tradici zády, ale ať to nedělá takovým podvodným způsobem. Je možno samozřejmě si zvolit jinou tradici, je možno si zvolit jinou kulturu, ale pak je potřeba nejenom o tom žvanit, ale je to třeba udělat. To znamená například udělat všechno pro to, abych se odstěhoval do té jiné kultury a tam pracoval na té kultuře. Například v Indii nebo v Číně nebo já nevím kde. Ale ne tady dělat nějakou expozituru, která je plná reklam a nic nedělá. Žvanit o buddhismu a neučit se sanskrt.

Co to je? To je podfuk. A ne vážné životní zaměření. Jinak já respektuju, když někdo jde, naučí se sanskrt a odstěhuje se do Indie, tam to všechno nasákne, co vůbec může jako houba. Tak jak to dělá tady každý člověk, když se narodí, tak jako houba nasákne celou evropskou tradicí, pokud má vhodné podmínky k tomu – poněvadž ono to celé upadá a i to nasáknutí je většinou úplně špína a tak. A potom se vrátí a třeba bude misionářem nějaké té jiné kultury, jiné civilizace, protože nabyde

přesvědčení, že ta Evropa svět jenom rozděluje, štěpí, ničí a je potřeba té jiné kultury, která to bude dělat jinak a lépe. To beru. Ale musí to dělat vážně. Nemůže jenom o tom žvanit.

Toto musíme tedy vzít v úvahu, já jsem to zbytečně možná... no, ale je to věc, která vlastně taky do toho patří. Velmi často se říká, že to vlastně je křesťanský hřích, ten ekologický marasmus. Omyl! To je řecký hřích. Naopak křesťani, respektive ti proroci nebo ta prorocká linie, přesněji řečeno, poněvadž to nejsou jenom proroci, ta myšlenka, že člověk má poslání, že nesmí dělat cokoli, nýbrž že se má držet určitých principů, určitých základních norem, a přitom je povolán k tomu, aby byl něčím víc. Ne držet se jenom těch norem tak, že si udělá své a o zbytek se nestará, nýbrž on je odpověden za celek, on je odpověden za všechno to, co je za trojku, aby se to vylepšovalo. Tohle musíme vědět, že to je z neznalosti a někdy z nechuti vůbec poznávat, jak ty tradice na sebe měly vliv.

Tedy to, že je člověk vyčleněn z ostatku všeho stvoření, že je vyčleněn z ostatku všech živých bytostí, že je vyčleněn ze živočichů, to je pro člověka strašně důležité. A teď se musíme zeptat, jak je vyčleněn. Je vyčleněn tak, že je ještě lepší opicí, než je orangutan nebo gorila a tak dále? Ještě lepší? Je to v té kvantitativnosti? A nebo je to prostě něco jiného? Zatím ještě jsou obě možnosti přítomny. V čem to vlastně vězí?

Každopádně jsme uzavřeli, že chybou těch aristotelových výměrů a všech výměrů podobných je, že člověk je zařazen pod obecnější pojem, což je živočich nebo živá bytost nebo něco takového. A to je teda *genus proximum* a pak je tam vymezena *differentia specifica*, to jest to, že má rozum, nebo že mluví a podobně. Má kulturu, je schopen a tak dále, to můžeme rozmnožovat jakkoli. To jest, co je, když jdeme ještě dál? Nezůstaneme jenom u toho, že je živá bytost. A že to je vůbec něco. Člověk je něco a má to jakési vlastnosti, teď zahrneme člověka mezi něco. A tady je chyba. Nejde o to se distancovat od zvířete. Jde o to, že člověk není něco.

Sám ten postup je prostě chybný. Tady selhává logika. Ta abstraktní formální logika, která se tradovala a tak dále. Prostě člověk není něco. Jakmile zahrneme člověka pod něco, ztratili jsme člověka. To neznamená, že člověk je ne-něco. Že na něm taky je něco. Něco „něcového“. Že vypadá jako něco. O tom není sporu, ale není to něco. To je protest proti té metafyzické a logické tradici a logika je založena na metafyzice, to není formální disciplína. To už mnoho velkých filozofů zdůraznilo, to byl omyl myslet si, že to je formální disciplína. Je to naopak disciplína, která je založena na určité metafyzice.

Člověk není zvláštním něco, nýbrž člověk je zvláštní tím, že to není něco. I když nám ten postup logický, to zařazování pod něco, je blízký, vlastní, musíme nahlédnout, že to je postup pochybný, fundamentálně vadný. A filozofie je povolána jako kritická disciplína právě tuto vadnost odhalit. To my teď nemůžeme dost přesně dělat, my se k tomu ještě dostaneme, až budeme mluvit o dalších disciplínách, a zejména o těch disciplínách nebo subdisciplínách první filozofie. Protože právě první filozofie, ne v tom aristotelském smyslu, nýbrž právě to se musí celé reinterpretovat, ty základní tři disciplíny první filozofie jsou vlastně disciplínami, které se netýkají ničeho, co by bylo možno označit jako něco.

Nicméně tady jde o ještě něco předběžného, takže nebudeme to v důkazech odhalovat, v čem je mylnost onoho logického postupu, v čem eventuálně... to už vůbec nespočívá vadnost samotné logiky jako té tradiční formální disciplíny. Nemůžeme to teď dělat, protože bychom jednak odběhli vůbec k něčemu jinému, než co děláme, jednak také že bychom si museli pozvat na pomoc jiné filosofické disciplíny, právě například jednu z těch, o kterých jsem mluvil, co patří do první filozofie, a to je filosofickou fyziku, kterou jsme se zabývali vlastně před dvěma nebo skoro třemi roky v té přednášce, která teď pokračuje třetím rokem o Logu. Předtím ještě předcházela jednosemestrová přednáška o filosofické fyzice. To, k čemu se dostaneme, jen říkám později, ale to bychom museli dělat teď, čili

nemůžeme. Zůstaneme jen u nás na ten název. Ten název spočívá v tom, že představa, že člověk je něco, že to je zvláštní druh věci, předmětu, předmětné skutečnosti, že tato představa zanedbává to, co nelze od člověka odmyslet a co se tomuto určení fundamentálně, principiálně vymyká, to jest vymyká se tak, že nemůže být zahrnut do té škatule, kde jsou „něca“.

Člověk totiž není to, co jest. To zní paradoxně, ale musíme to vzít velice vážně. Člověk není to, co jest. Také jinak můžeme říct, člověk je bytost, kterou nemůžeme a nesmíme redukovat na to, čím nebo kým jest. Jakmile člověka redukuje na to, co jest, tak z něho děláme nečlověka. A to je to, když ho zařazujeme do dění jako něco. Člověk totiž je daleko více tím, čím není, než tím, čím jest. Zase další paradox. To je proto, že nebereme vážně čas. Tady je vidět, jak se to zdá být paradoxním právě proto, že jsme stále ještě ve vleku té řecké formy myšlení, která čas nejen podcenila, ale vůbec ho odeskamotovala jako cosi nedůležitého, druhotného, druhořadého, jako jakýchsi stínů, o kterých se tak vlastně nemusíme šířit.

Právě jestliže řekneme, že člověk je daleko více tím, čím není, než tím, čím jest, tím se dostáváme jakoby otevřenými dveřmi do vlastní předsíně, ne ještě do sálu, ale do předsíně filosofické antropologie. Filozofové existence a někteří existencialisté to formulovali také tak, třeba z existencialistů to byl Sartre. Doporučuju, abyste si přečetli tu knížku, která vyšla vlastně na konci války – říká se po válce, ale u nás ještě válka byla, když to vyšlo, ve Francii už nebyla – *L'existentialisme est un humanisme*. Je to česky také, to seženete, když si dáte trošku záležet, vyšlo to někdy v šestačtyřicátém roce v listech v jednom svazku, v jednom sešitě, který byl věnován existencialismu. Mínilo se tím také filosofii existence a jsou tam pasáže z Heideggera, Jasperse, ale také Sartra, Camuse a dalších.

Tedy v zásadě je možno, doporučuju vaší pozornosti, vůbec doufám, že to někdy také vyjde, i když nikdo k tomu nemá chuť, protože Sartre si zadal s marxismem, s marxisty, takže nějak odpadá, ale myslím, že to je věc, kterou je třeba vzít v úvahu. Vůbec Sartra jako myslitele je třeba brát vážně, nejenom Sartra jako spisovatele. A tedy právě tam v této malé knížečce, proti které se potom zvedl odpor ze strany marxistů, takže francouzský marxista, komunista Jean Kanapa napsal ihned polemickou knihu proti tomu a u nás se stále zdůrazňovalo, že existencialismus není humanismus, že to je antihumanismus a tak dále. Proti tomu ovšem se také obrátil Heidegger, který jak se s tím seznámil, tak ihned napsal knížku, která nemohla vyjít v Německu, protože tam byl odsouzen k mlčení, vyšla ve Švýcarsku spolu s jeho studií o Platónově pojetí pravdy v jedné knížce, a ta kritika Sartra vyšla pod názvem *Dopis o humanismu, Brief über den Humanismus*.

Tento *Dopis o humanismu* je velká kritika humanismu, což mimochodem svědčí o tom, že Heidegger z té doby vůbec nevěděl, o co jde. Že vlastně přihrál soupeři, přihrál svým kritikům. On potom po všem, co provedl, a co už bylo jasné, že se stane terčem kritiky, že Heidegger těžko bude moci to nějak vysvětlovat, tak ještě napíše *Dopis proti humanismu*. Čímž skutečně udělal jenom to, že bylo jasné, že nepochopil. Že nejen v třiatřicátém roce nepochopil, co se děje.